

Förskolegårdens utrymme och utformning i tät stad

– En pilotstudie som utforskar barns fysiska aktivitet

Hanna Henriksson

Förskolegårdens utrymme och utformning i tät stad

The space and physical environment of preschool yards in urban city

Hanna Henriksson

Handledare: Gunilla Lindholm, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Anna Peterson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitekturprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Omslagsbild: Hanna Henriksson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Förskolegård, fysisk aktivitet, rörelse, utformning, samhällsplanering, rörelsefrihet, barn

Förord

Mitt stora intresse för barn och barns utveckling växte fram när jag arbetade inom skol- och simverksamheter samt under mitt år som au pair. Med mitt framtida yrke som landskapsarkitekt har särskilt skolgårdens utformning blivit mer intressant under studietiden på SLU. Det är främst under landskapsarkitektprogrammet som jag börjat reflektera över mina tidigare erfarenheter och vikten av att gestalta för, och kanske främst, med barnen. Med bakgrund till detta har jag i denna kandidatuppsats valt att studera förskolegården och hur dess utformning påverkar barns lek och rörelse. Att rörelse är viktig för barns framtida utveckling är något som jag själv fått erfara när Hasselskolan i Upplands Väsby flyttade till en mindre yta i den centrala delen av kommunen. Skolan låg tidigare intill ett stort naturområde där barnen kunde springa fritt och få utlopp för sin fantasi och kreativitet. Hasselskolans nya läge, med mindre utrymme för utomhusvistelse visade på större koncentrationssvårigheter hos eleverna, samt att skolan fick anställa fler pedagoger. Därför tycker jag det är viktigt att uppmärksamma skolgårdens utrymme och utformning och dess påverkan på barns lek och rörelse.

På förskolorna Spargrisen och Skutan i Upplands Väsby har jag deltagit i ett medvetet arbete för att främja barns lek och rörelse. Utöver pedagogers engagemang, upplever jag att det är den fysiska miljön som utgör grunden till hur barn utvecklar sina egna rörelseförmågor. I den täta staden ser vi en stor spridning på storleken på förskolegårdarna på grund av en hård konkurrens om marken. Komplexiteten i frågan kring barns behov, gör att det idag inte går att bevisa att ett specifikt storleksmått främjar barns lek och rörelse. Därför behöver vi sätta den fysiska aktiviteten i relation till omgivningen, utformningen och lekmöjligheterna för att redogöra för hur viktig utrymmet av gården är i den täta staden. För att undersöka och skapa en bredare förståelse för kopplingen mellan utrymme och fysisk aktivitet på förskolegårdar har jag i denna studie besökt en förskola i Helsingborg.

Jag vill tacka Slottsvångens förskola i Helsingborg som välkomnade mig som oberoende observatör. Med ett varmt bemötande och verksamhetens vilja att belysa fysisk aktivitet på gården, har Slottsvångens förskola gjort det möjligt att genomföra denna studie. Detta kandidatarbete är skrivet under april-maj 2017 i kursen Kandidatexamensarbete i landskapsarkitektur. Jag vill vidare tacka min handledare Gunilla Lindholm som funnits som stöd under arbetet.

Hanna Henriksson
maj 2017

Innehållsförteckning

Sammanfattning

Abstract

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Mål	4
1.3 Syfte.....	4
1.4 Frågeställning	4
1.5 Material och metod.....	4
1.6 Urval och avgränsning av pilotstudie.....	5
2. Litteraturoversikt	6
2.1 Otydlig lagstiftning gör det möjligt med små förskolegårdar.....	6
2.2 Fysisk aktivitet och rörelsefrihet på förskolan.....	7
2.3 Utrymmets betydelse för leken.....	8
2.4 Variation på förskolegården	9
2.5 Lekens betydelse för barns utveckling.....	9
2.6 Skolgårdens betydelse för den fysiska aktiviteten.....	10
2.7 En ökad kritik mot urbana förskolemiljöer.....	11
3. Pilotstudie	12
3.1 Slottsvångens förskola	12
3.2 Slottsvångens förskolegård	12
4. Resultat.....	15
4.1 Utrymmets påverkan på barns fysiska aktivitet.....	17
4.2 Variationens påverkan på barns fysiska aktivitet	17
4.3 Innehållets påverkan på barns fysiska aktivitet	18
4.4 Samtal med pedagoger och barn på förskolan	19
5. Diskussion.....	19
5.1 Fysiska aktiviteten på förskolegårdar	19
5.2 Framtida konsekvensutredningar av barns utrymme.....	21
5.3 Metoddiskussion.....	22
5.4 Avslutande reflektioner.....	23
6. Referenser.....	25
7. Bilagor.....	29
Bilaga 1. Addering till skolgårdskarta	29
Bilaga 2. Gårdskarta indelad i zoner	30

Sammanfattning

Idag finns ett bristande intresse i stadsplaneringen att skapa utrymme för barn. Att barn behöver fysisk aktivitet är idag omtalat, i samband med att barns tillgång till TV och datorer medför stillasittande, under tiden då barn inte befinner sig i förskolan. Idag tillbringar fler barn längre tid i skolan, vilket utgör skolgården till en betydelsefull arena för barns lek och rörelse. Att skolgårdar varierar i storlek beror dels på en otydlig lagstiftning som inte garanterar barns rätt till en egen skolgård, samt att kommuner runt om i Sverige kan själva utforma egna riktlinjer för hur mycket utrymme gården bör erbjuda skol- och förskolebarn. Kommunernas riktlinjer är idag baserade på olika underlag, men gemensamt är att de saknar medicinsk evidensbaserade grund.

Studiens syfte är att belysa hur utrymmet och utformningen påverkar barns fysiska aktivitet på förskolegårdar i tät stad. Arbetet är uppdelat i två större delar som består av en litteraturoversikt och en observationsstudie. Den valda metoden för observationsstudien är CARS-metoden som registrerar barns fysiska aktivitet i fem olika intensitetsnivåer. Registreringen utförs på en "Behavior mapping" som är uppdelad i zoner, för att på ett strukturerat sätt registrera den fysiska aktiviteten i en bestämd följd med upprepade platsbesök över gårdens olika delar. Tillsammans med observationsundersökningen har både samtal med pedagoger och barn samt egna noteringar av de olika lekarna, varit av stort värde för att förstå hur gården används. För att belysa konsekvenserna av barns utrymme på förskolegården diskuteras även vilka nya forskningsfrågor som kan behövas i framtiden.

Resultatet visar att utrymmet påverkar aktiviteter inom kategorin vidlyftig, med sekvenser av lekens händelseförlopp från lugn till fartfylld. Utrymmet spelade även stor roll för de fartfyllda lekarna som cykelaktivitet och kull-lekar. Undersökningen visade att det fanns ett stort värde i att sammanlänka cykelstråken med funktionerna på gården. Dock visade studien att det finns negativa konsekvenser för barns rörelsefrihet att anlägga små staket som rumsavdelare på gården och att gårdens tillrättalagda miljö skapar svårigheter för barn att utforska sin närmiljö med lösa material. Att begränsa tillgången på mobila lekredskap visade sig vara positivt för social interaktion mellan barnen och en större vilja att utforska de gröna miljöerna på skolan.

Trenden kring att ersätta gårdens utrymme med samnyttjande ytor är idag aktuellt i den täta staden. Dock finns ett värde i att undersöka hur utrymmet på skolgården främjar barns spontana aktivitet i jämförelse med de samnyttjande ytorna. Vidare finns det ett stort forskningsbehov att undersöka hälsorelaterade sjukdomar som fetma, socioekonomiska skillnader, i samband med varierande storlekar på skolgården samt kommuners investeringsintresse i barns miljöer.

Abstract

Today's urban planning shows a lack of interest to ensure space for children. The fact that children need physical activity is well-discussed today, in relation to children's access to television and computers, causes sedentary activity, while children are not in preschool. Nowadays more children spend extra time in school, which makes the schoolyard an important arena for children's play and physical activity. The reason why schoolyards vary in size depends partly on unclear legislation that does not guarantee children's right to schoolyards. Municipalities in Sweden can further set their own guidelines for how much space is needed for preschool children. The municipalities' guidelines are today based on different backgrounds, but in common they lack medical evidence-based ground.

The purpose of the study is to illustrate how the space and design affect the physical activity of children in dense urban areas. The work is divided into two major parts consisting of a literature and observation study. The chosen method of observation is the CARS method that records children's physical activity in five different intensity levels. The registration is performed on a Behavior mapping, divided into zones, in order to record the physical activity in a structured manner, with repeated visits to the various parts of the yard. Together with the observation study, both discussions with teachers and children and descriptions of the various games have been of great value to understand how the yard is used. In order to highlight the consequences of the child's space in preschool yards, suggestions for further research questions is presented.

The result of the study shows that the space affects "vidlyftiga" activities, with sequences of the game's course of events from calm to speedy. The space also played a big role for the fast-paced games like cycling and tag-games. The survey showed that there is a great value in linking the bicycle paths with other functions at the preschool yard. However, the study showed that there are negative consequences for children's liberty of movement to construct the small fence as space divisions in the yard and that the yard's adapted environment creates difficulties for children to explore their immediate environment with loose material. Limiting access to mobile play equipment proved beneficial for social interaction between the children and a greater willingness to explore the green environments at the preschool yard.

The trend of replacing the schoolyard with utilizing areas for more people is today a current solution in the dense city. However, there is value in researching how the space in the schoolyard promotes children's spontaneous activity in comparison with the utilized areas. Furthermore, there is a great need of research to investigate health-related diseases such as obesity, socioeconomic differences, in connection with varying sizes of the schoolyard and municipalities' investment interests in children's environments.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Under 1970-talet inleddes den stora utbyggnaden av daghem i Sverige. I filmen *Barn på stan* från denna tid får vi ta del av barns utrymme i staden då den var högt prioriterat. Barnen springer, klättrar, leker och ambitionen från kommunerna var att staden ska erbjuda lekmöjligheter på alla platser där barn vistas och belyser barns behov av utomhusmiljöer (filmarkivet.se). Idag präglas samhällsplaneringen av att säkra privata investeringar istället för att försvara miljöer som saknar ett konkret mätbart värde, som barns utemiljöer (Kylin & Bodelius, 2015). I jämförelse med dagens stadsplanering med mindre ytor för barn menar Suzanne De Laval i sin text *Bygga stad för barn*, att det finns likheter mellan dagens stadsplanering och 1800-talets senare skede, med ett bristande intresse att skapa utrymme åt barn i den täta staden (De Laval, 2015).

Att rörelse har en betydande roll för den fysiska och psykiska hälsan oavsett ålder är omtalat. Vikten av att barn måste röra sig mer är idag en uppmärksam fråga, i och med att barns tillgång till datorer och TV, ofta medför stillasittande, under tiden då barnen inte befinner sig i förskolan (Faskunger, 2008). Karsten menar att orsaken till att barn idag tillbringar mer tid inomhus i större utsträckning än tidigare, beror på att boendeytan blivit större vilket ger förutsättningar för inomhusaktivitet (Karsten, 2005). Läroplanen för förskolebarn belyser vikten av fysisk aktivitet för att stärka barns motorik, koordination och kroppsuppfattning. Om miljön erbjuder utmaningar menar Jagtøien et al., 2002, att barn kommer utveckla positiva rörelseförmågor som att springa, hoppa och kasta som är betydande för barns motoriska utveckling. Ericsson et al., (2009) förklarar att uppkomsten av barns spontana lek är mer förekommande i stora miljöer där vegetation samt topografiska skillnader påträffas. Studier har visat att stora förskolegårdar med grönska uppmuntrar barn till mer utomhusvistelse, samt att barns balans, styrka och koordinationsförmåga utvecklas snabbare i jämförelse med små och trånga skolgårdsmiljöer (Ericsson et al., 2009). Förskolan har därför en viktig uppgift att erbjuda en god miljö som främjar barnens motoriska utveckling (Faskunger, 2008).

Idag tillbringar fler barn längre tid i förskolan än tidigare. Skolverket skriver i sin rapport *Barn och personal i förskolan hösten 2012*, att inskrivna barn år 2012 i åldern mellan 1-5 år beräknades till cirka 83 %, som är en kraftig ökning i jämförelse med år 1997 med drygt 59 % (Skolverket, 2013). I samband med att barns dagar på förskolan blivit fler och tidsvistelsen på förskolan längre, har den bostadsnära miljön ersatts med förskolegårdens utevistelse (Mårtensson, 2004). Detta gör förskolegården till en central och betydelsefull arena för barns utomhusvistelse och möjlighet till fysisk aktivitet. I den täta staden har förtätning lyfts fram som ett svar på hållbar utveckling, vilket resulterat i olika skolgårdslösningar för att bemöta den rådande konkurrensen om marken. Förskoleverksamheter i flervåningshus med innegårdar, takgårdar eller delad gård med annan verksamhet har presenterats som innovativa lösningar i den täta staden. Frågan är emellertid om denna mer begränsade miljö i tillräcklig grad främjar barns fysiska aktivitet och ger den rörelsefrihet som barn behöver.

1.2 Mål

Målet med uppsatsen är att genom en litteraturstudie och en pilotstudie med observationer, få större förståelse om hur utrymmet och utformningen på förskolegården påverkar barns fysiska aktivitet. Utifrån forskning, utförd pilotstudie och erfarenheter genomförs en utvärdering av en förskolegård i Helsingborg för att undersöka och reflektera över hur utrymmet på gården påverkar barns rörelsefrihet och fysiska aktivitet.

1.3 Syfte

Syftet med kandidatarbetet är att uppmärksamma och belysa vilken effekt förskolegårdens utrymme och utformning har på barnens rörelsefrihet och fysiska aktivitet, samt öka kunskapen kring barns lekmiljöer i samband med barns utveckling. Syftet är även att skapa en bredare förståelse hur landskapsarkitekter kan jobba utifrån olika kriterier och belysa aspekter som rumslighet och element som skapar en god lekmiljö för barnen. Syftet med arbetet är att ställa barnen i fokus där deras plats i den täta staden bör prioriteras i större utsträckning mot vad den gör idag.

1.4 Frågeställning

- Hur påverkar utrymmet och utformningen barns fysiska aktivitet på förskolegårdar i en tät stad?
- Vilka nya forskningsfrågor behövs för att förstå konsekvenserna av barns utrymme på förskolegården?

1.5 Material och metod

Det undersökta källmaterialet är främst forskning och studier som behandlar förskolegårdens storlek, utformning, dess påverkan på rörelsefriheten och barns utveckling. Arbetet behandlar även de aktuella stadsplaneringsfrågor som berör små förskolegårdar i staden. För att hitta betydelsefull och väsentlig litteratur för att kunna besvara frågeställningarna används böcker, artiklar och andra vetenskapliga skrifter som finns till förfogande på SLU, Lunds bibliotek och databaser. Sökningen sker till största del via Google Scholar, Primo och Libris. Det finns idag omfattande forskning som behandlar barns utemiljöer. Sökningen har här inriktats till litteratur som behandlar barns fysiska aktivitet, rörelsefrihet och utrymmets betydelse för barns utveckling.

I linje med den bemärkta debatten kring barns och vuxnas hälsoutveckling, finns olika metoder för att undersöka fysisk aktivitet. De vanligaste metoderna är stegräknare och accelerometer (Bergman & Hagström 2007). I samtliga studier finns det både för- och nackdelar och ett omfattande mätinstrument som mäter alla olika dimensioner av rörelsen saknas. Stegräknare mäter exempelvis inte intensitetsnivån eller aktiviteter som inte räknas som steg, exempelvis cykling. Accelerometern är i det avseendet ett bättre alternativ än stegräknaren då den registrerar frekvensen, intensiteten och hur lång tid rörelsen pågår. Däremot tar det lång tid att genomarbeta materialet och det finns svagheter i att förstå var

den fysiska aktiviteten tar vid (Bergman & Hagström, 2007). Dessa metoder är dock inga instrument som kan mäta barns fantasi som miljön kan egga till.

I denna studie appliceras litteraturens teori till en verklig plats genom en pilotstudie, där barns rörelse och fysiska aktivitet observeras. Med koppling till syftet att undersöka utformningen av förskolegården och hur det påverkar barns fysiska aktivitet kommer en kvalitativ forskningsstrategi att tillämpas. Valet av observation används i stor utsträckning när forskare vill få en bild av vanligt förekommande företeelser (Patel & Davidson, 2011). Att mäta barns fysiska aktivitet kan vara svårt, men en strategi jag valt att applicera i mitt arbete är metoden CARS, Children's Activity Rating Scale. CARS-metoden är en subjektiv metod som testades inom projektet KIDSCAPE i USA och mäter fem olika intensitetsnivåer av den fysiska aktiviteten. Definitionen på dessa är följande (Pagels & Raustorp, 2013):

- 1) Barnet står eller sitter helt still på en plats.
- 2) Barnet behåller en sittande eller stående nivå, men rör på armar, bål eller benen.
- 3) Barnet förflyttar sig långsamt, detta kan exempelvis vara om barnet strosar runt.
- 4) Barnet förflyttar sig i högre intensitet än innan, detta kan vara långsam joggning eller snabb gång.
- 5) Barnet springer med en hög intensitet.

Observationen kan utföras på olika sätt men jag kommer att använda en tillämpad metod till CARS-modellen som kallas "Behavior mapping". Metoden är en objektiv metod och kommer utföras på en gårdskarta över förskolegården. Utförandet kommer ske i olika zoner för att på ett strukturerat sätt registrera de olika aktiviteterna i en bestämd följd (Pagels, Raustorp, 2013). De CARS-värden som registreras kommer att utgöra kvalitativa värden tillsammans med anteckningar och samtal. Fördelen med kvalitativa värden i jämförelse med kvantitativa är att information kring betydelsefulla detaljer i utformningen kan återges i arbetet.

Ett tidsintervall på 10 minuter kommer att appliceras så varje del av förskolegården kommer att registreras flera gånger under platsbesöket. I samband med CARS-metoden noteras även vilken typ av aktivitet som utförs på platsen, eftersom en dokumenterad intensitetsnivå i kategorin 1 "där barnet står eller sitter helt stilla" kan exkludera betydelsefull information som exempelvis utgör en viktig interaktion mellan barnen, vilket även kan främja fysisk aktivitet. Fördelen med metoden är att genom små intervaller registrera den fysiska aktiviteten kopplat till utformningen av förskolegården samtidigt som intensitetsregistreringen beskriver nivån under rastaktiviteten, på så sätt kan resultatet placeras i en större kontext vilket ger studien ett högre värde. För att styrka observationsstudien kommer även samtal med förskoleverksamheten att tillämpas i pilotstudien.

1.6 Urval och avgränsning av pilotstudie

Observationen avgränsas till en förskola i Helsingborg, där samtliga barngrupper, oavsett ålder observerades i samma syfte. I den täta staden varierar storleken på förskolegårdar och valet av observationsplats grundar sig i att förskolan ligger i centrala Helsingborg och att Helsingborg Stad idag har en storleksanvisning vid nyetablering av förskolor. Valet av förskola beror även på att förskolan hade tid att planera besöket innan observationen genomfördes, utifrån informations- och samtyckeskravet utifrån Brymans

forskningsetiska grunder (Bryman, 2011). Därför är utvärderingen av specifikt små förskolegårdar refererad till den forskning som tidigare genomförts, där studien behandlar stadsplaneringsperspektivet och förskolegårdar i förtätningssammanhang, för att knyta an till den täta staden och för att problematisera den rådande trenden att placera förskolegårdar på mindre ytor.

Arbetet avgränsas till att undersöka hur utrymmet och utformningen påverkar barns fysiska aktivitet, samt analysera vilka faktorer som kan uppmåna till högre fysisk aktivitet med erfarenheter och under observationsstudien. I arbetet beskrivs också lekens och den fysiska aktivitetens positiva aspekter, detta i linje med syftet att belysa vikten av att planera ytor som främjar barns utveckling. Däremot kommer inget fördjupande arbete ske kring de forskningsbegrepp som ofta behandlas inom medicinska forskningssammanhang i denna studie, eftersom dessa inte är relevanta för mitt syfte. De som studerat fysisk aktivitet inom medicinsk forskning har tidigare använt sig av stegräknare eller accelerometer. Dessa metoder används inte i denna studie. Val av metod framgår i kapitlet Metod och material.

2. Litteraturöversikt

Inledningsvis i litteraturöversikten beskrivs grunden till varför förskolegårdar varierar i storlek och avsaknaden av evidensbaserade riktlinjer i kommuner runt om i Sverige. För att belysa förskolegårdens utformning och utrymme i relation till fysisk aktivitet, redovisas tidigare forskning i samband med dessa kategorier. Avslutningsvis beskrivs den rådande debatten kring förskolegårdar i den täta staden för att placera utrymmet och utformningen i en större kontext.

2.1 Otydlig lagstiftning gör det möjligt med små förskolegårdar

Idag saknas en svensk lagstiftning som säkerställer barns rätt till platser i utemiljön. I plan- och bygglagen står det skrivet under 8 kap § 9:

”...Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för att ordna både friyta och parkering enligt första stycket 4, ska man i första hand ordna friyta.” (Sveriges Riksdag, 2010:900)

Följden av en bristfällig lagstiftning beskriver landskapsarkitekten Petter Åkerholm och arkitekten Suzanne de Laval i en debattartikel *Hur kan noll kvadrat kallas tillräckligt stort*. Arkitekterna påstår att det enligt lagen är möjligt att anlägga en förskola utan att skolgården ses som en obligatorisk plats för barnen. Under nyetablering av förskoleverksamheter hänvisar ett stort antal skolor till större grönområden och parker som kan utnyttjas som komplement till förskolegården. Debattörerna tar upp problematiken med barns rätt att själva kunna förflytta sig till friytor, då de istället blir beroende av vuxna och deras möjlighet att vägleda dem till närliggande naturområden (de Laval & Åkerholm, 2013). Boverkets författningssamling har i ett senare skede kompletterat lagen med ett allmänt råd som anger generella riktlinjer där friytor bör placeras i anslutning till förskoleverksamheter samt vilka kvaliteter dessa bör innehålla (BSF 2015:1 FRI 1). Titti Olsson intervjuar Petter Åkerholm i artikeln *Inga krav på ytor i de allmänna råden* där Åkerholm ifrågasätter Boverkets allmänna råd (BSF 2015:1 FRI 1) där

mätbara mått inte framgår i avseende för barnens friytor (Olsson 2015).

Redan 1975 publicerades den första kvantitativa storleksanvisningen vid anläggning av förskolegårdar som omfattade 40kvm/barn som tillämpning till Byggnadsstadgan. Anvisningarna som angavs baserades på undersökningar och beprövade studier som gav goda resultat (Kylin & Bodelius, 2015). För att undersöka vilka riktlinjer kommuner förhåller sig till intervjuade Maria Kylin och Stina Bodelius ett flertal kommuner där slutsatserna visade en stor spridning från cirka 10kvm/barn till 40kvm/barn. Gemensamt för alla riktlinjer var att anvisningarna kommunerna angav saknade källor med medicinsk evidensbaserad grund. Svaren från vissa kommuner var stundtals otydliga om riktlinjerna var baserade på vad kommunerna själva upplevde som rimligt (Kylin, Bodelius, 2015). Som exempel har Helsingborg en storleksanvisning på 25 kvm/barn vid anläggning av nya förskolegårdar (Kylin, Bodelius 2015). I Norge avskaffades storleksanvisningarna för gårdsutrymmet på förskolor 2006 och studier har visat att lekytan för varje barn har minskat drastiskt sedan dess. I motsats till detta är det enligt forskare av stor betydelse att riktlinjer finns för att säkerställa barns platser (Nilsen, Hägerhäll, 2012).

2.2 Fysisk aktivitet och rörelsefrihet på förskolan

Många forskningsstudier visar att aktiviteter i utemiljön har en positiv påverkan på många olika aspekter i barns utveckling. Detta innefattar bland annat den motoriska utvecklingen, psykiska- och fysiska hälsan, reduktion av aggressiva tendenser samt barns koncentrationsförmåga och sociala utveckling (Nekane et al., 2016). Inom förskoleverksamheter är definitionen av fysisk aktivitet ofta rörelse (Grindberg et al., 2000). Folkhälsomyndigheten (2013) förtydligar att rörelse i stor utsträckning innebär fysisk aktivitet med ett fokus på motorik.

Enligt rekommendationer från statens Folkhälsomyndighet (2011) bör barn aktivera sig 60 minuter varje dag. Den fysiska aktiviteten under dessa 60 minuter bör innehålla en hög fysisk nivå och kan fördelas under hela dagen. Faskunger (2008) påpekar vikten av en regelbunden aktivitet, då den fysiska aktiviteten påverkar barnens rådande hälsa, men belyser även att den aktiva nivån i ung ålder har betydelse för den framtida hälsan. Sollerhed (2008) poängterar att barns fysiska aktivitet är kopplat till att de upplever leken som rolig. Skribenten menar att relationen mellan glädje och fysisk aktivitet är det som ger förutsättningar att hålla en aktiv nivå även i vuxen ålder. Att barn behöver utmaning för att främja fysiska aktiviteten poängterar Ericsson (2003) i artikeln *Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer – En interventionsstudie i skolår 1-3*. Hon menar att när barn inte ges möjligheten att utforska sina motoriska förmågor kan det påverka barns tilltro till sin kroppsliga kapacitet. Konsekvenserna av detta leder till att barnen inte vågar ta för sig i den aktiva leken samt får minskat självförtroende (Ericsson, 2003). Genom utmaning får barnen en känsla av hög fart, detta kan upplevas genom aktiviteter som att springa, gunga eller att cykla. Genom att utforska exempelvis vatten och is får barnen en uppfattning av vad som upplevs som farligt. Det finns även positiva aspekter med att barn söker sig bort från vuxen övervakning då de gärna söker sig till mindre utforskade områden på gården. Detta medför att de själva undersöker hur det känns att vara för sig själv (Sandseter, 2011).

Cecilia Boldemann tillsammans med Nynäshamns naturskola startade SPRING-projektet som är en del av det internationella projektet Kidscape, som baseras på SCAMPER-projektet som undersökt barns fysiska aktivitet. Boldemann påpekar att höga stängsel som delar upp gården reducerar barns möjlighet att få upp fart. Om gården behöver segmenteras kan naturmaterial användas som substitut. En viktig aspekt Boldemann tar upp är att dessa barriärer bör vara måttligt höga, för att barn i åldern 3-5 år ska kunna ta sig över, medan barn mellan 1-2 år hindras att forcera dessa (Boldemann, 2008). I

SPRING-projektet har olika kriterier utformats efter de olika studierna. Dessa kriterier berör bland annat inventering av yta, nivåskillnader och hur väl lekfunktionerna är integrerade i naturmiljöerna. Att låta barn vara delaktiga i planeringen av närmiljön belyser (Faskunger, 2008). Skribenten lyfter fram flera exempel där barnen varit delaktiga i planeringen vilket påverkar barns attraktion till platsen. I detta finns ett samband med att platserna ska upplevas roliga som Sollerhed (2008) påpekade.

Forskare skriver att de yngre barnens rörelsefrihet i stor utsträckning har minskat och att detta grundar sig i externa faktorer som ökad trafik och föräldrars oro över barns säkerhet i den fysiska miljön (Dollman et al., 2005). Även Faskunger (2008) belyser att dessa faktorer står i konflikt med barns rörelsefrihet. Han nämner även att skillnaden mellan den sydeuropeiska rörelsefriheten och den svenska håller på att minska. Den sydeuropeiska rörelsefriheten har under de senaste åren i stor utsträckning begränsats. Konsekvenserna av detta har visat att barn får spendera mer tid inomhus eller i små utomhusmiljöer med ständig uppvaktning av vuxna. Resultatet blir även minskade närmiljöer och ett begränsat självbestämmande hos barnen i staden (Faskunger 2008). Little och Wyver betonar att vi idag lever i en tid där barns risker i utomhusmiljön ses som något negativt och att uppfattningen om var gränsen går för barns risktagande varierar stort mellan landsbygden och inne i staden. Skribenterna lyfter fram att både föräldrar och pedagoger bör se de positiva aspekterna i barns utomhusmiljö istället för att fokusera på negativa aspekterna (Little & Wyver, 2008).

2.3 Utrymmets betydelse för leken

Boverket (2015) har utfärdat riktlinjer som innefattar att gårdens totalyta minst bör vara 3000 kvadratmeter för att ge utrymme för lekvaliteter och det sociala samspelet. Den totala ytan är grundläggande för hur mycket utrymme det finns att tillgå för att skapa olika funktioner och rum på gården (Lindholm, 1995).

Miljöer som är anpassade för barn och innehåller stor andel grön- och variationsrik yta ger barn större chans att springa snabbt och uthålligt. Samtidigt uppmanar dessa miljöer till mer fantasieggande lekar (Grahn, 1997). Barnen får dessutom en ökad balans- och motorisk förmåga i jämförelse med barn som har tillgång till mindre ytor och välorganiserad miljö. Den omgivning som barnen har tillgång till har stor inverkan på hur leken utvecklas. Däremot kan mindre ytor leda till att barnen får större insikt, hänsyn och social sammanhållning med andra barn. Men kan även leda till att leken lättare upphör då mindre ytor kan höja stressnivån samt att konflikter och trängsel påverkar lekens utveckling (Björklid, 2005). Mårtensson påpekar att även små ytor men mindre andel kvadratmeter kan bidra till en hög fysisk aktivitetsnivå för en del barn, om ytan inrymmer många lekredskap. Samtidigt belyser Mårtensson (2013) att andra barn kan känna svårighet att delta i leken, och menar att risken för konflikter lättare uppstår när barn trängs på samma yta. Även staket som inramar skolgården och avgränsar rörelsedynamiken hämmar lekens möjlighet att röra sig mellan olika platser (Mårtensson, 2013). Konsekvensen av reducerad fysisk aktivitet kan medföra en förhöjd risk för övervikt och andra relaterade sjukdomar hos barn och ungdomar. Den primära orsaken till barns övervikt bedöms bero på ohälsosamma matvanor och bristen på utrymme och möjligheten till lockande lekmöjligheter (Boldemann et al., 2005).

Mårtensson (2013) skriver att större utomhusmiljöer inte enbart skapar möjligheter för spring och lek, utan leder även till en större nyfikenhet för den omkringliggande miljön. En yta där lekredskap och vegetation placeras med hänsyn till barns rörelsemönster, skapas en grund för en omsorgsfull närmiljö som barn lättare kan förhålla sig till. Att stora ytor kan ge upphov till speciella lekar är något som Mårtensson (2004) belyser. Hon har valt att kalla kategorin för den vidlyftiga leken, vilket innefattar olika sekvenser inom

lekens händelseförlopp, där en växling sker mellan den lugna leken med social interaktion och den mer händelsefulla leken med en högre intensitetsnivå. Den vidlyftiga leken kännetecknas av sinnlighet och hängivenhet, där leken kan uppfattas som ett mätbart instrument över hur den fysiska miljön överensstämmer med barnens behov (Mårtensson, 2004).

Slutligen visar studier utförda i Sverige och USA att skolbyggnadens placering på skolgården har stor påverkan på barns fysiska aktivitet. Exempel som presenteras är att lekens aktiva nivå ökar om skolbyggnaden eller bodar är placerade någon meter från staketet, som ramar in skolgården. Barnen kunde i detta fall röra sig fritt runt byggnaden och det visade på en öppenhet och dynamik på gården (Olesen et al., 2013).

2.4 Variation på förskolegården

Grahn (1997) och Mårtensson (2004) lyfter fram en omväxlande miljö som en viktig faktor för barns lekmöjligheter. En variation mellan öppna ytor med inslag av små krypin är betydande för att locka till fysisk aktivitet. Vidare belyser Mårtensson (2004) att närhet mellan olika aktiviteter är viktigt för att skapa noder, vilket bidrar till ett rörelseflöde mellan olika lekar på förskolegården. Att vegetation är viktiga inslag för barnens lek på förskolegården påpekar flera forskare (Grahn 1997; Mårtensson 2004). Att växtligheten har en positiv inverkan på barns fysiska aktivitet belyses i SCAMPER-projektet (Boldemann et al., 2005). I projektstudien beskriver skribenterna problematiken med en ökad UV-strålning, vilket medför att flera pedagoger väljer att spendera tid inomhus istället för utomhus under stark sol och resultatet av detta är att barns spontana aktivitet reduceras. Vid undersökning av barns fysiska aktivitet på 11 förskolegårdar, konstaterade forskare med hjälp av stegräknare, att miljöer med stor andel vegetation, stora ytor och kuperad mark ökade rörelseaktiviteten med 20 % (Boldemann et al., 2005). Om barnen ska kunna upptäcka miljön själva krävs miljöer som inte är allt för tillrättalagda. Det ska finnas en dynamik som skapar ett flöde (Mårtensson, 2004).

Boverket (2015) lyfter fram förbindelsen av förskolegårdens olika rum. Cronvall (2010) betonar betydelsen av att binda samman de omtyckta cykelslingorna på skolgården, för att ge barnen möjlighet att cykla runt. Om en cykelpassage lutar något kan detta gynna barnens grovmotoriska förmåga (Cronvall, 2010).

Att djur kan ha en positiv påverkan på barns rörelsemönster påpekar Mårtensson (2004). Under observationer konstaterar Mårtensson att barn ofta inte förväntar sig djurinslag på skolgården, men att djur ger en spännande dimension till barns lek. Vidare skriver Mårtensson att barn och djur utvecklar ett socialt samspel och med ett ökat intresse för djur skapas ett nytt rörelsemönster på gården. Barnen ser möjligheten att hitta nya djur och insekter vilket bidrar till att barn själva utmanar sig genom att spendera utomhusvistelsen med att gräva och klättra för att upptäcka mindre djur (Mårtensson, 2004). Även vattenkonstruktioner rekommenderas för att ge mervärde till leken. Med vatteninslag skapas möjligheter för barnen att hämta, lämna och utforska vad vattnet kan bidra till miljön. Odlingsytor, sandlådor och vattenlekar anpassade för varmt väder lyfts fram av Malmö stad (Malmö Stad, 2011).

2.5 Lekens betydelse för barns utveckling

I FN:s konvention för barnens rättigheter fastläggs barns rätt till lek enligt artikel 31 (Barnkonventionen, 2009). Leken som begrepp har flera definitioner men gemensamt oberoende definition, är att leken har egenskaper som genererar både psykisk- och fysisk utveckling samt barns välbefinnande och sociala förmåga (Boverket, 2015). Forskning visar att när ett barn leker är lärandeutvecklingen som snabbast, men inom

skolverksamheter kan barns behov sällan bli maximalt tillgodosedda. Under utevistelsen får barn däremot möjligheten att röra sig fritt, komma ikapp med sig själva och arbeta med de nya intrycken i miljön som främjar barns olika utvecklingsstadier (Grahn, 1997). Grahn belyser den fysiska miljön och dess betydelse för barns utveckling där barnens abstrakta tänkande är mer begränsat i jämförelse med vuxna. I samband med detta är barnen beroende av den fysiska och konkreta omgivningen (Grahn, 1997).

En grundförutsättning för att leken ska kunna utvecklas är att barnen finner jämvikt mellan trygghet och utmaning (Grahn, 1997). Grahn förklarar att balansen utgår från individen och vad den själv upplever. Vidare förklarar skribenten att äldre barn under observationsstudier tenderar till att söka utmaning i den vildvuxna karaktären på förskolegården (Grahn, 1997). De positiva aspekterna med att låta barn leka är att de tränar upp sin förmåga att kunna fantisera samt placera sig själva i en ny situation. Detta medför att lekande barn senare i vuxen ålder lättare kan hitta lösningar för att ta sig ur destruktiva mönster samt tilltron till sig själv att be om hjälp (Olsson, 2010).

Att barns lekmöjligheter styrs av många olika faktorer belyser Norén (1995), som skriver att den fria leken aldrig är fri. Leken avspeglar istället ett uttryck för hela arbetssättet, som ett mått på stämningen i barngruppen. Norén konstaterade att oberoende karaktär, är det arbetssättet i stort som påverkar hur leken utspelar sig, nivån på kreativitet och hur långvarig leken blir (Norén 1995). Det finns flera forskare som lyfter fram lekens betydelse. Men hur långvarig leken blir, beror på lekens miljö och element som fyller en viktig funktion eller känslomässig laddning och huruvida dessa får stå kvar till nästkommande besök. På så sätt kan leken vid nästa tillfälle fortsätta där den slutade (Norén, 1995 s.99).

2.6 Skolgårdens betydelse för den fysiska aktiviteten

I artikeln *Med eller utan skolgård- gör det någon skillnad?* Jämför miljöpsykologen Maria Nordström rastaktiviteterna på Kullskolan och Kungsholmens friskola i centrala Stockholm. Grunden till studien var att flera nystartade friskolor i Stockholmsregionen saknar skolgårdar, och under två veckor observerade och intervjuade Nordström 48 elever varav samtliga 12 år gamla. Valet av målgrupp skriver Nordström beror på att skolbarn i 12 års ålder har tidigare visat på en hög fysisk aktivitet. Kullskolan som observerades har sin skolgård precis intill skolbyggnaden och ligger angränsande till Drottningholmsvägen. Utöver skolgården ligger själva skolbyggnaden i Kristinebergsparken där eleverna på Kullskolan har tillåtelse att spendera rastaktiviteter i den så kallade Äppelparken som är en del av parken. Den andra skolan som Nordström observerade var Kungsholmens friskola där eleverna saknar skolgård. Under besöket konstaterade Nordström att skolbyggnaden omringades av flera trafikerade gator, vilket medförde att eleverna var beroende av att lärare samlade ihop elevgrupper inomhus, för att senare vägleda dem till närliggande parker. Barnen på friskolan var präglade av en ständig närvaro från lärare under rastaktiviteterna, som kontrollerade att barnen inte störde andra besökare i parken (Nordström, 2003).

Studien som Nordström genomförde visade ett resultat som genomsyrar hur viktig skolgården är för barns fysiska aktivitet. Kullskolans skolbarn med en förskolegård visade på en högre fysisk aktivitet i jämförelse med friskolan utan skolgård. Utevistelsen på Kullskolan gav möjligheter för omväxlande aktiviteter samtidigt som rastaktiviteterna varade längre. Barnen visade även på ett högre socialt samspel med varandra. Friskolans barn präglades istället av kortare rastaktiviteter eftersom eleverna behövde klä på sig ytterkläder, samla ihop sig i grupper och tillsammans med lärare ledas till parker (Nordström, 2003). Vidare beskriver Nordström konsekvenserna för barn med eller utan skolgård, och menar att tillgången till skolgård ger större möjligheter för barn att på eget

initiativ starta en aktivitet och själva styra den. En begränsning för barn utan förskolegård är att de självalda och oförberedda lekarna begränsas (Nordström, 2003).

Vid planering av förskolegården belyser Mårtensson (2004) att det finns stora fördelar att ta tillvara på den omkringliggande utemiljöns kvaliteter. Däremot kan inte dessa områden ersätta värdet av en egen förskolegård, eftersom omgivningen kan upplevas som otillräcklig för att barn ska känna att de kan bemästra den. Utflykter till dessa områden har även minskat, och det krävs ett stort engagemang från förskolelärare att utnyttja dessa miljöer frekvent för att skapa en säkerhet hos barnen. Avslutningsvis belyser Mårtensson att andra miljöer sällan visar så pass mycket förtjusning och socialt samspel som skolgården gör (Mårtensson, 2004).

2.7 En ökad kritik mot urbana förskolemiljöer

Vid planering av kommunens mark är det många intressen som ska tillgodoses. Konkurrenten är stor och det är allt från barn, industrier, trafik, grönytor och service som ska samsas om tillgången till marken i staden (Heurlin-Norinder, 2005). Däremot påpekar skribenten att det ofta är barnen som blir bortprioriterade i planeringen. Trafiken är i stadsplaneringen en viktig faktor som också genererar ett ekonomiskt mätbart värde, eftersom en ökad mobilitet är av stort intresse i ett växande samhälle. Dock saknar barnen i fråga ett ekonomiskt värde, vilket medför att de bortprioriteras i stadsplaneringen, vilket leder till att andra strukturer får ta plats, exempelvis biltrafiken (Heurlin-Norinder, 2005). I Svenska Dagbladets artikel *Vi bygger miljöer vi kommer att ångra*, kan vi läsa om det tuffa klimatet som stadens barn måste anpassa sig efter. Det är inte ovanligt att vi idag placerar barnen på blåsiga takgårdar, eller en liten utsläppsgård. Med ett högt tryck på exploateringen blir barnens ytor mindre och mer tillrättalagda. Konsekvenserna för små ytor är ett ökat slitage, vilket gör att gräs byts ut mot gummiasfalt. Trots en bred kunskap om hur bra miljöer kan utformas, finns bristande engagemang att applicera detta i planeringen, både från exploatörer och politiker. Författaren understryker Susanne De Lavalns påstående att bostadsbristen inte enbart handlar om lägenheter, utan det krävs ett helhetstänk för att skapa genomtänkta miljöer för barn (Andersson, 2016).

I Helsingborg råder en arealskillnad på skolgårdar i kommunen. Nilsson skriver i Helsingborgs lokaltidning att vid undersökning av Helsingborgs skolgårdar finns det gårdar som har allt från stort utrymme, med varierat innehåll, till de som nästan enbart erbjuder en liten asfaltyta. Problematiken som skribenten påpekar är att kommunen saknar ett gemensamt grepp över gårdens förbättringsmöjligheter och utveckling. Istället är det upp till den ansvariga rektorn för respektive verksamhet, att bestämma över vad förskolans budget ska investera i. Skribenten lyfter fram andra kommuner i Skåne som valt att ta ett större grepp om skolgårdarnas framtid. Både Lund och Malmö har utvecklat strategier för utemiljön. I Lund har naturskolan skapat ett forum som erbjuder både föräldrar och rektorer från andra skolverksamheter, att delta i möten och ge kunskap till en förbättrad utemiljö och här erbjuds vägledning utan kostnad (Nilsson, 2015). På så sätt kan en ökad förståelse för barns utomhusmiljö tillämpas till allmänheten och de berörda verksamheterna.

I den täta staden diskuteras ofta samnyttjande av gårdsmiljöer och parker som en positiv aspekt i lösningen av barns utrymme och platser (Mölnåls stad, 2016). Detta leder till att argumenten för en minskad gård är möjlig (Stockholms Stad, 2013). Att parker ses som en förlängning av förskolegården och skall samnyttjande av både barn och allmänheten bör analyseras ytterligare. Med bakgrund till detta finns det idag inga forskningsunderlag som säger att samnyttjande ytor är likvärdigt med utrymmet på skolgården. Vidare saknas konsekvensbeskrivningar av barns fysiska aktivitet när barn delar gården, vilket också skapar problem i argumentationen för barns utomhusmiljöer.

3. Pilotstudie

I detta avsnitt presenteras undersökningens empiriska material som utgått från platsbesöket på Slottsvångens förskola i Helsingborg. För att knyta an till arbetets syfte inleds avsnittet med en beskrivning av Slottsvångens förskolegård.

3.1 Slottsvångens förskola

År 2014 flyttade Slottsvångens förskola i Helsingborg till de närliggande idrottslokalerna i anslutning till Slottsvångsskolan och Musikskolan Synkopen. Anledningen till den nya placeringen av förskolan var att kommunen begärde fler förskoleplatser i de centrala delarna av staden. Med förskolans nya lokaler kunde verksamheten erbjuda 100 förskoleplatser i jämförelse med drygt 30 platser i de tidigare lokalerna. Förskolan ligger idag omgärdad av flera trafikerade gator. Som kompensation till gården finns ett stort utbud av närliggande parker som besöks några gånger i veckan av de äldre barngrupperna tillsammans med lärare på skolan. Barnen på förskolan har själva varit delaktiga i planering av den nuvarande förskolegården. Arkitekterna anordnade en workshop där de fick möjligheten att rita, diskutera och komma med förslag för vilka element de skulle vilja ha på sin skolgård. Förslagen blev positivt bemötta och idag kan vi både se vattenlekar, stora sandlådor och gungor som de föreslog under samarbetet. Eftersom Slottsvångens förskola ligger i ett område med stark historisk prägel, var det mycket som skulle diskuteras fram och tillbaka i planeringsskedet. Det var viktigt att gårdens gestaltning skulle anpassas till omgivningen, därför var ett vårdat utseende något som präglar gårdens utformning.

Bild 1. Vy mot östra entrén. Källa: Hanna Henriksson

3.2 Slottsvångens förskolegård

Idag har Slottsvångens förskola en gård på drygt 2200 kvm. Under observationerna

delades förskolgården in i sju olika zoner för att underlätta observationens omfattning och information. I linje med Boverkets allmänna råd är förskolegården i direkt anslutning till förskolebyggnaden (Boverket, 2015), se bilaga 2. Placeringen av den första zonen börjar vid grinden mot den östra parkeringsplatsen intill skolbyggnaden och sträcker sig mot det större gräspartiet i norr. Markmaterialet består främst utav asfalt och innehåller en diamantformad sandlåda med en mindre karusell placerad i mitten av zonen. I zonen yttre hörn finns en finplantering med två typer av vintergröna buskar.

Bild 2. Zon 1, Sandlåda med karusell. Källa: Hanna Henriksson

Där den zon ett övergår till zon två, skiftar markmaterialet till naturflis. Nivåskillnader är tydliga i det norra vegetationsbeståndet som består av mindre buskträd som visar på skador i grenveckan. Vegetationen är fortfarande i etableringsfasen vilket gör den skör mot fysisk påfrestning. Vid den tredje zonen förekommer även här topografiska skillnader på kullen med en rutschkana som sträcker sig över kullen. Sidorna på kullen är omgärdad av ett lägre staket för att skydda vegetationen. Lutningen är enligt pedagoger ”för brant”, vilket leder till att de yngsta barnen har svårigheter att ta sig upp och ner utan förskolelärarens hjälp. Markytan i zon tre består av en blandning av olika naturmaterial och det är mjuka material som styr innehållet. Det finns balansstubbbar och små lekhus i trä som barnen kan använda. Även här finns ett lägre staket som avgränsar asfaltytan mot zon fyra.

Bild 3. Zon 3-4, Asfaltytan i anslutning till lekbus. Bild 4. Zon 3 Kulle med rutschkana. Källa Hanna Henriksson

Den stora öppna ytan som ligger centralt på gården är uppdelad i zon fyra och fem. Zon fyra består av både en större gräsyta och asfalterade gångvägar där en central väg har bågformat uttryck. Gräsytan har en vag lutning mot en bevarad trädrad intill byggnaden med planterade bambugrupper. Att bevara befintliga träd är av stort värde eftersom det tar lång tid för trädet att mogna och tåla lek (Boverket, Movium 2015). En rumsavdelande plantering delar upp asfalterade huvudstråket och de mobila sittplatserna i anslutning till byggnaden. Intill sittplatserna ligger en vattenlekskonstruktion.

Bild 5. Zon 4, Bevarad trädrad, vattenlek och central gräsyta. Källa: Hanna Henriksson

Den femte zonen består främst av asfalterad yta och en stor sandlåda med upphöjda kanter. Kanterna är tillräckligt höga och breda för att erbjuda en balansgång eller snabb gång utöver en sittande aktivitet. En längre ramp och ett bollplank är placerade i anslutning till byggnaden. Här hittar vi även breda planteringar i anslutning till den avgränsande multiarenan, bakom förrådet och ett ungträd framför förrådet. Samtlig vegetation är fortfarande i etableringsfasen, vilket gör dessa sköra för fysisk påfrestning.

Bild 6. Zon 5, Sandlådan. Bild 7. Zon 5, Stora planteringsytor intill multiarena. Källa: Hanna Henriksson

Den sjätte zonen erbjuder både odlingsyta och gungställning. Odlingsytorna är upphöjda i ett labyrinthiskt mönster. Mellan ytorna upplevs en otydlig uppdelning utav rummet då de upphöjda planteringslådorna avskärmar området med gungor men lämnar luft emellan. Zonen ramas in av en nerklippt häck i anslutning till stängslet som avskärmar gården mot

den närliggande bilvägen. Markmaterialet varierar från sand inom området med gungställning till stenmjöl i området med odlingslådor. Den sjunde och sista zonen innehåller även dessa träd i etableringsfasen vilket gör att ytan upplevs öppen utan rumslig gestaltning. Ett ”segelnät” där barnen kan klättra och sitta är placerad intill husväggen.

Bild 8. zonen 6, odlingsytorna. Källa: Hanna Henriksson.

4. Resultat

I följande avsnitt presenteras undersökningens resultat. De CARS-värden som redogörs i resultatet är kvalitativa för att belysa detaljer i undersökningen. Analysen av resultatet har kategoriserats efter *utrymme*, *variation* och *innehåll*. Dessa har enligt tidigare studier främjat barns fysiska aktivitet som påpekas tidigare i detta arbete (Grahn, 1997; Mårtensson 2004). Vid redovisningen under dessa kategorier kommer anteckningarna tillsammans med stöd av tidigare forskning presentera den fysiska aktiviteten hos barn på förskolegården. Inledningsvis besvaras arbetets första frågeställning och studiens syfte, *Hur påverkar utrymmet och utformningen barns fysiska aktivitet i tät stad?*

På Slottsvångens förskola i Helsingborg går cirka 100 förskolebarn, med tillgång till en gård på drygt 2200 kvadratmeter. Den totala friytan är mindre än Boverkets allmänna råd som rekommenderar en yta på minst 3000 kvadratmeter (Boverket, 2015). Om alla barn vistas på förskolegården samtidigt uppfyller inte gårdens utrymme Helsingborgs egna storleksanvisningar med ett minimmått på 25 kvm/barn (Kylin & Bodelius, 2015). Men under platsbesöket delades förskolebarnen in i grupper, där några grupper besökte närliggande områden som samnyttjades av allmänheten och andra verksamheter. Detta medförde att det maximala antalet barn på gården inte översteg 43 stycken förskolebarn på samma yta. Utrymmet som barnen fick tillgå kan därför uppfattas som större under platsbesöket mot vad det är andra dagar då alla förskolebarn samsas om ytan. Men den totala friytan är fortfarande mindre än Boverkets rekommendationer.

De insamlade CARS-värdena tillsammans, se bild 9, visar ett högre CARS-värde i kategorierna 4 och 5, vilket innebär en intensitetsnivå i jämförelse med snabb gång, jogging, eller löpning. Resultatet av den valda metoden visar även att de höga intensitetsnivåerna är lokaliserade på platser som bestod av öppna och större ytor. Registreringarna var fördelade över samtliga zoner under observationen, vilket belyser att

utrymmet utnyttjas av barnen. Med olika markmaterial, funktionsindelningar, rumslig variation och med flera uppmärksammade lekrområden skapar Slottsvångens förskola ett dynamiskt lekflöde för de barn som vistades på skolgården samtidigt. Små ytor visade sig däremot inte generera lika hög fysisk aktivitet vid undersökningen, se skolgårdens nord- och sydvästra del.

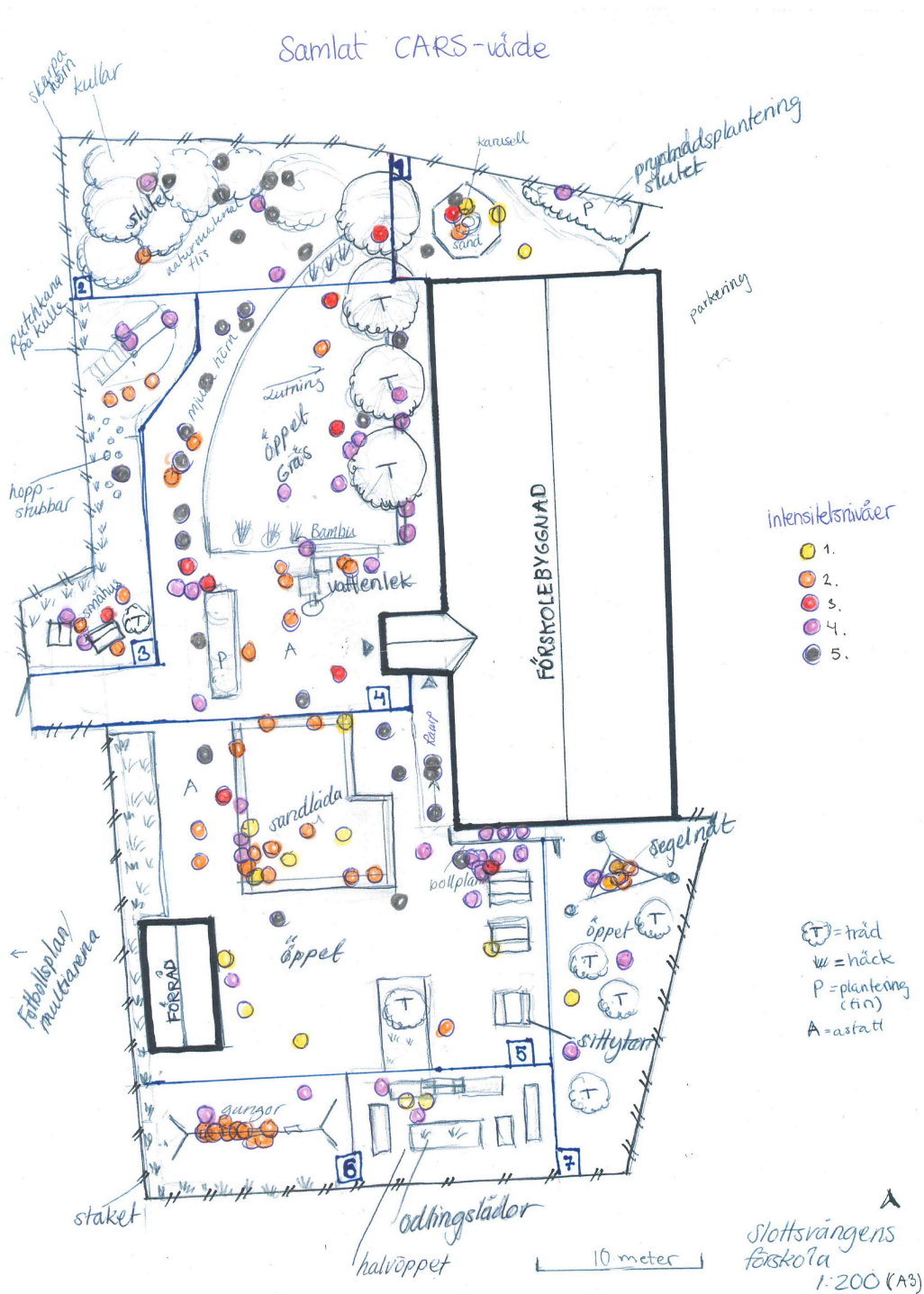

Bild 9. Gårdskartan visar ett samlat gårdsvärde under observationen. Källa: Hanna Henriksson

För- och eftermiddagsaktiviteterna visade på olika typer av aktivitet under observationstidpunkterna. På förmiddagen hade förskolebarnen tillgång till alla lekredskap som fanns i förskolans förråd. Men på eftermiddagen lästes de lösa lekredskapen in, vilket bidrog till att annan typ av aktivitet tog vid. Märkbart var en ökad aktivitetsnivå i den vegetationsklädda dungen med topografiska skillnaderna på skolgårdens nordvästra hörn. Viktigt att nämna var att fler barn lekte i grupp under eftermiddagen.

4.1 Utrymmets påverkan på barns fysiska aktivitet

Som tidigare nämnts i arbetet har forskning visat att utrymmet har en stor påverkan på den fysiska aktiviteten. Vid större utrymme får barn större möjlighet att röra sig fritt och använda sin kroppsliga förmåga, som att hoppa, springa, klättra (Jagtøien et al., 2002). Under observationen kunde kartmaterialet med CARS-registreringar notera att de stora ytorna innehöll ett högt CARS-värde. Det var främst de öppna ytorna med asfalterat underlag som visade på höga intensitetsvärden. Något som förvånade mig var att aktiviteten på den stora öppna gräsytan i zon 4, inte innehöll någon aktivitet under förmiddagen, trots att en nivåskillnad över ytan förekom. Möjligtvis är det som Mårtensson (2004) påstår att denna yta som också upplevdes som tillrättalagd inte uppmuntrade barnen till att utforska den. Däremot ökade aktiviteterna på eftermiddagens utevistelse på denna plats, då en pedagog hämtade bollar för att uppmuntra till bollaktivitet. De öppna ytorna visade sig även ha stor betydelse för de lekredskap i form av cyklar som var eftertraktade av förskolebarnen. En högre fart i samband med användandet av cyklar förekom däremot ofta på de hårda ytorna som avgränsades av andra material. Ett tydligt exempel är den asfalterade ytan som löper genom området och längs den bågformade gräskanten. Vid upprepning av observationen framkom ett tydligt mönster över vilka vägar barnen föredrog att cykla. Detta var främst genom områden som sandlådan och gräsmattan med lutning, där cykeln kunde följa en kurvig väg, där inga genvägar kunde påträffas. Detta gjorde att barnen triggade varandra att cykla fortare, då det fanns ett tydligt mönster de kände igen och kunde följa.

Att ett större utrymme ger möjlighet för fler aktiviteter var tydligt. De äldre barnen som visade på höga CARS-värden rörde sig omfattande över stora delar av gården och i de olika zonerna med varierande frekvens som liknade den vidlyftiga leken, som tidigare belysts av Mårtensson (2004). Även kull-lekar var populära hos de äldre barnen, som gärna på eftermiddagen lekte tjuv och polis. I linje med rekommendationer att placera förrådet med en distans från staket för att tillgängliggöra en yta bakom för att skapa lekmöjligheter (Olesen et al., 2013), har Slottsvångens förskola planterat breda rabatter som minskar möjligheten att springa runt, se bild 7. Däremot är tillgängligheten begränsad då planteringsytorna försvårar lekmöjligheten runt förrådet. Men tendenser till ett högre CARS-värde visade ytan bakom bollplanket. Däremot uppkom dessa lekar då ingen bollaktivitet fanns i närheten.

De lägsta värdena av barns fysiska aktivitet enligt undersökningen lokaliserades till mindre ytor med stationära lekredskap. I Bild. 9, framgår tendenser att ytorna nära staketen minskade den fysiska aktiviteten. Att staketen bidrar till en rörelsebegränsning har tidigare i arbetet påpekats av Mårtensson (2013). Intressant i undersökningen var att de ytor nära staketet som var angränsande till trafikerade gator, visade sig ha lägst fysisk aktivitet. Som Mårtensson (2004) påpekar är det viktigt att förskolegården likaså sätts i relation till omgivningen. Med denna aspekt kan det vara av stor vikt att sätta det omgivande landskapet i förskolegårdens kontext. Även detta framhäver Lindholm som skriver, ”Skolgården är ingen isolerad företeelse. Den påverkas av tidens händelser i och utanför skolans gård”(Lindholm, 1995).

4.2 Variationens påverkan på barns fysiska aktivitet

Tidigare forskning visar att variation på förskolegården är en betydande faktor för att stimulera leken (Mårtensson 2004). Variationen kan bestå av varierande längd på gångar, olika markmaterial, och vegetation och olika lekfunktioner. Vid observationen på Slottsvångens förskola fanns både varierande markmaterial som träflis, sand, asfalt och annan naturmark. Lekfunktionerna var samtliga placerade i kontakt med cykelslingorna som tidigare påpekats vara viktiga för barns rörelsemönster (Cronvall, 2010).

Undersökningen visade att de asfalterade gångstigarna var populära för cykelaktiviteterna på gården. Vid registreringen framkom även att rumsavdelning i form av markmaterialen träflis, gräs och asfalt gjorde att barnen fick upp farten under cykelaktiviteterna. De ledande slingorna av asfalt kan utläsas i undersökningen vara av betydande värde för de mobila cykelaktiviteterna.

Vid anteckningar och under observationen synliggjordes barnens rörelseflöde. De äldre barnen utforskade särskilt de varierande zonernas olika funktioner. När en lek upphörde började en annan i närheten. En möjlighet som även Mårtensson (2004) betonar är att aktiviteterna på gården var sammankopplade med varandra, vilket kan ge utformningen en betydande del för resultatets omfattning i undersökningens olika zoner. Vegetationen som tidigare nämnt, visade på höga CARS-värden på eftermiddagen då tillgången på lekredskap inte fanns. Men värt att berätta är att aktiviteten inte varade så länge, och bristen på lösa material och vegetationens begränsade utrymme kan vara orsaken till detta, trots att ytan erbjöd kuperad mark.

Den låga aktivitetsnivån och det låga användandet av ytan vid zon 3 förvånade mig eftersom den innehöll hoppstockar och varierat markmaterial i träflis. Men vid observation av den angränsande ytan till väster om zon 3, visade det sig att de äldre barnen tillhörande Slottsvångens mellanstadieskola utövade bollsport. Vilket kan ha inneburit ett orosmoment, som påverkade den fysiska aktiviteten hos förskolebarnen.

4.3 Innehållets påverkan på barns fysiska aktivitet

Under eftermiddagens utevistelse fick barnen påbörja leken utan tillgång till förrådets lekredskap. Jag vill lyfta fram Noréns (1995) påpekande att lekens material bör få ligga kvar så att leken på ett effektivt sätt kan fortsätta om så barnen behagar. Vid första registreringen på eftermiddagen var aktivitetsnivåerna ganska låga, men barnen anslöt sig till grupper för att tillsammans hitta nya lekaktiviteter. Lekarna bestod av kull-lekar som tjuv och polis, köpa- och sälj lekar vid odlingslandet och lekhusen. Det var en större variation var på gården barnen befann sig. Vid eftermiddagen registrerades aktivitet i form av fartfylld lek i alla zoner. Barnen cirkulerade från öppna till slutna rum och började utmana gårdens regler. Vid notering befann sig barn bakom finplanteringarna, vilket var förbjudet område. I jämförelse med de öppna ytorna och de stationära lekredskapen registrerades relativt få CARS-värden vid de stationära lekredskapen, det var främst de yngre barnen som befann sig runt dessa.

Trots att förskolegården innehåller relativt gröna miljöer är dessa inga som utmanar barnen att klättra eller utforska. Det kan också ligga till grund för förmiddagens bristande aktivitet i vegetationsområdet vid gårdens norra del med flerstammiga buskträd. Bristen på utmaningar för de äldre barnen kan bero på att innehållet är anpassat för alla förskolebarn, oberoende ålder. På Slottsvångens förskola finns flera funktioner placerade i närhet till varandra. Dock är möjligheten att lätt förflytta sig mellan dessa ytor begränsade, med lägre staket eller rumsindelade planteringar. Intensitetsnivån visade en lägre nivå i zon 3, med lekhus där staket delar av mot den centrala öppna ytan, se bild 9.

De olika lekredskapen och funktionerna på gården har anpassats efter barnens önskemål, vilket också skapar förutsättningar för att dessa blir mer uppskattade av barnen (Faskunger, 2008). Resultatet som visar en omfattande registrering på flera ytor på förskolegården kan bero på barnens delaktighet i planeringsprocessen. Det förekom inga djurinslag och vattenkonstruktionen var ej igång under besöket, vilket kan bidra till resultatet.

4.4 Samtal med pedagoger och barn på förskolan

Vid samtal med förskolepedagogerna framkom att antalet förskolebarn varierar ute på gården beroende på vilken dag det är. Ibland kan samtliga barn vistas på förskolegården samtidigt. Vid andra tillfällen är det färre barn ute på förskolegården, då separata barngrupper spenderar tid i parken eller närliggande områden som samnyttjas av andra verksamheter. När det kommer till vad de själva tycker hur förskolegården främjar fysisk aktivitet, framkommer olika tankar kring hur gårdens tillrättalagda miljö påverkar barns lekande. En förskolepedagog berättade om en annan förskolegård som hon jobbat på. Där nedprioriterades den estetiska aspekten, och tanken om att låta barnen få möjlighet att forma miljön var av större vikt. På denna Slottsvångens förskola är det viktigt att städa undan efter sig, vilket pedagogen belyser är viktigt för att lära sig ta hand om materialet och ur en pedagogisk synvinkel. Trots att pedagogen belyser att förskolegården är till för barnen och att de får använda alla delar, finns det flera finplanteringar som barnen ej får nyttja som barnen tidigare nämnde. Pedagogerna lyfter fram parkerna som en god tillgång på lekmöjligheter, och att det finns ett värde i att besöka dessa trots att de får passera flera trafikerade gator. På så sätt menar lärarna att barnen utvecklar ett större säkerhetstänk i trafiken.

För att understryka utmaning som en viktig aspekt för barns lek, vill jag belysa barns fantasifullhet, där delar av gården upplevs av barnen som något annat än vad den ursprungligen var till för. Enligt de äldre barnen var muren intill centrala gräsytan rolig, eftersom den uppfattades av barnen som en ”scen”, som var spännande att ”uppträda” på. Just ”scenen” var populär både hos yngre och äldre barn. Pedagogerna berättade att muren är ett av de populäraste elementen, men även att det finns en oro för att någon ska komma till skada, se bild 2. Barnen berättade att rutschkanan är det roligaste de vet under vintern på den ofta blir isig och det går fort att ta sig ner.

5. Diskussion

5.1 Fysiska aktiviteten på förskolegårdar

Studiens syfte är att belysa vilken effekt förskolegårdens utrymme och utformning har på barnens rörelsefrihet och fysiska aktivitet. I detta avsnitt diskuteras studiens första frågeställning, *Hur påverkar utrymmet och utformningen barns fysiska aktivitet på förskolegårdar i en tät stad?* I litteraturundersökningen framgår att barns utemiljö på förskolan påverkar barns hälsa och utveckling i hög grad. Flera forskare lyfter fram stora utrymmen, kuperad mark och en stor andel vegetation som bidragande faktorer till fysisk aktivitet. I samband med tidigare forskningsstudier påpekar forskare i SCAMPER-projektet att dessa miljöer är av stort värde i sin vetenskapliga studie (Boldemann et al., 2005). Utrymmet på skolan bidrar inte enbart till fysisk aktivitet, utan ger stöd för en underlättad undervisning, då små gårdar ökar förekomsten av bråk i jämförelse med större gårdar (Mårtensson, 2013). Detta var påtagligt under platsbesöket på Slottsvångens förskola, där dispyter mellan förskolebarnen aldrig förekom under platsbesöket. Detta kan bero på att förskolebarnen på skolan aldrig upplevde en konkurrens om intressanta lekmöjligheter på gården, då min studie noterade en hög cirkulation på förskolegården.

Att varierande storlek och utformning på förskolegårdar är vanligt förekommande påpekar undersökningen i Helsingborg (Nilsson, 2015). I den täta staden är det många intressen som ska tillgodoses och ofta är det skolgårdens yta som blir nedprioriterad. Med

den nya placeringen av Slottsvångens förskola är skolgården inte tillräcklig stor enligt Boverkets rekommendationer. Om alla barn vistas där samtidigt på gården, uppnår inte storleken de riktlinjer som skolgården Helsingborg stad rekommenderar med 25/kvm per barn (Kylin & Bodelius, 2015). Mårtensson förklarar att lekar inom kategorin vidlyftiga lekar som varierar i tempo och intensitet är beroende av skolgårdens storlek. Att utrymmet på gården ersätts med samnyttjande ytor är idag tillsammans med förtätning vanligt förekommande i förtätningsområden (Mölnads Stad, 2016; Stockholms Stad, 2013). Dock är det av stor vikt att belysa rörelsefriheten i relation till dessa ytor, vilket kan påverka barns spontana aktivitet. Slottsvångens förskola belyser parken som en viktig arena för barns fysiska aktivitet i relation till förskolegården. Detta vill jag ifrågasätta, om samnyttjande ytor ska ersätta förskolegården, ska även dessa miljöer kunna erbjuda samma möjlighet till barns spontana aktivitet, då exempelvis parken samnyttjas av allmänheten. Vid sådana tillfällen ställs nya krav på förskolebarnen som ska rätta sig efter andra regler som råder och den spontana aktiviteten reduceras, då friheten att utforska miljön begränsas. Med bakgrund av detta vill jag hänvisa till studien som (Nordström, 2003) studerade då barnens väg till parken präglas av att barnen behöver gå tillsammans i samlade grupper och anpassa sig efter trafikflödet. Nordströms studie kan appliceras på Slottsvångens förskola, där barngrupper passerar trafikerade gator, vilket medför att tiden som barn förflyttar sig i grupp till parken, måste följa ett visst tempo, sitta i barnvagn eller anpassa sig efter trafikflödet. Detta reducerar tiden som kunde utgjort möjligheter för spontan aktivitet. Att belysa effekterna av samnyttjande ytor i jämförelse med skolgårdens utrymme kan därför ha en betydande roll, för att belysa problematiken med den förtätade staden.

På Slottsvångens förskola visade undersökningen fler höga än låga intensitetsnivåer. Anledningen till detta kan bero på att förskolegården erbjöd många funktioner, stora ytor och varierande markmaterial. De asfalterade ytorna möjliggjorde cykelaktiviteter och fartfyllda lekar som tjuv och polis. Gräsytor och naturlika planteringar visade främst på höga värden när de mobila lekredskapen låstes in under eftermiddagens rastaktivitet. Höga värden är viktiga under rastaktiviteterna på förskolegården i samband med att barn behöver hålla en hög aktiv nivå under sammanlagt 60 minuter per dag (Statens Folkhälsoinstitut, 2011) och allt fler barn tillbringar mer tid i förskolan. Förskolan visade CARS-värden över alla delar av förskolegården. Anledningen till detta kan bero på att barnen själva fick delta i planeringsprocessen, själva komma med idéer, vilket resulterat i en uppskattad miljö. Det kan även bero på att pedagoger engagerade sig i barnens lekar under eftermiddagen. Förskolegården innehöll en omväxlande miljö både i markmaterial och innehållsmässigt. Däremot visade studien att lägre staket och rumsavdelande planteringar hindrade barn att lätt ta sig från de olika delarna och begränsade rörelsefriheten (Mårtensson, 2013) istället skulle naturmaterial kunnat användas (Boldemann, 2008) som exempelvis friliggande stockar. Att de stationära lekredskapen visade färre registreringar i jämförelse med de öppna ytorna, kan bero på att hela förskolegården var anpassad efter alla barn. Med tidigare erfarenheter finns det värde i att anpassa funktionerna efter ålder, vilket gör att barn får högre tillit för sina egna förmågor och genererar snabbare motorisk utveckling som påpekas av Jagtøien et al., 2002. Det kan ge värde till argumentet att skapa större utrymme för att anpassa olika åldrar på gården.

Trots att det finns forskning som visar att en skolgård i anslutning till skolbyggnaden genererar mer fysisk aktivitet hos barn, finns det ingen lag som garanterar barns rätt till skolgård. I Norge avskaffades storleksanvisningarna 2006, sedan dess minskar utrymmet på skolgården drastiskt (Nilsen & Hägerhäll, 2012). I och med att Sverige idag har otydlig lagstiftning och enbart rekommendationer kring storleksanvisningarna i några kommuner, finns det inget som säkerställer utrymmet på förskolegården. Dock har varje kommun riktlinjer men det är upp till varje kommun att se till att följa dem. Att utrymmet minskar på förskolegården är i dagens stadsplanering ett orosmoment i förhållande till att fler av barns lekmiljöer försvinner i förtätade områden. Ekonomiska intressen som exempelvis

trafik värderas högre än barns lek, eftersom lekmiljöerna saknar ett ekonomiskt mätbart värde (Heurlin-Norinder, 2005). Aktuella forskningsstudier har samtidigt visat en ökad oro över barns säkerhet i den fysiska miljön. Det är viktigt att planerare lyfter barns utemiljöer till en kommunal nivå där de överblickar barns lekmiljöer i hela staden. Med en ökad oro över trafiken bör därför planeringen garantera utrymme för barn. Trots att små skolgårdar fanns under 1970-talet, präglades dessa av andra förutsättningar, med bra lekmiljöer i närområden och mer rörelsefrihet för barnen. Därför är det av stor vikt att planera och säkerställa de områden där barn spenderar mycket tid.

Avslutningsvis i detta kapitel vill jag belysa ett påstående av Grahn (1997) att barn leker på alla platser. Det framkom tydligt när verksamheten begränsade tillgången på mobila lekredskap på eftermiddagen. Som observatör var det häpnadsväckande att se hur barnen formade fler sociala lekar och vågade utforska och utmana sin närmiljö. Därför vill jag belysa att även större ytor kan skapa en större insikt och hänsyn mellan barnen. Detta ger mervärde i argumentet att utrymmet bör placeras i en större kontext, med både utformning, omgivning och situation.

5.2 Framtida konsekvensutredningar av barns utrymme

Detta arbete har väckt många olika tankar om vad som krävs för att utreda konsekvenserna av barns utrymme på förskolegården. Denna del belyser studiens andra frågeställning, *Vilka nya forskningsfrågor behövs för att förstå konsekvenserna av barns utrymme på förskolegården?*

Som tidigare nämnt, finns det metoder att mäta fysisk aktivitet hos barn. Men idag finns ett behov att utveckla både teknologiska och bredare sökningar för att förstå förhållandet mellan utrymme och barns fysiska aktivitet. Forskningsbehovet berör bland annat hälsorelaterade faktorer, där forskare undersöker förhållandet av barns fetma och varierande storlekar på förskolegårdar. Att studera när pojkar och flickor börjar få separata rörelsemönster kan vara betydande för att belysa rörelsedynamiken på gården i samband med skolgårdens utrymme. Idag finns ett forskningsbehov som undersöker socioekonomiska skillnader i relation till den fysiska aktiviteten, enligt Faskunger (2008). Med framtida konsekvensutredningar av barns utrymme är den socioekonomiska aspekten av stort värde, både för att värna om barns jämställdhet, men även för att analysera och forska hur kommuner väljer att investera i barns miljöer. Detta är aktuellt i linje med att barn har olika förutsättningar, förhållningsregler och tillgångar på skolor och förskolor.

För att placera förskolegårdens utrymme i en större kontext behöver forskare studera hur det omgivande landskapet samspelar med förskolegården, och vilka för- och nackdelar som finns med samnyttjande ytor i förtätningssammanhang. En undersökning kan bestå av en frågeställning som lyder: *Hur påverkas barns spontana aktivitet i relation till utrymmet på förskolegården respektive de samnyttjande ytorna?* Här är det av betydande vikt att ifrågasätta trenden att ersätta samnyttjande ytor i parker med förskolegårdens yta. Samtidigt utveckla en metod som undersöker barns spontana aktivitet. För att undersöka konsekvenserna vidare kan framtida studier behandla frågan; *Hur påverkas barns dynamiska rörelseflöde i relation till utrymmet på förskolegården?* Vid undersökning av den fysiska aktiviteten kan CARS-modellen kompletteras med en flödeskarta, vilket kan belysa utrymmets aktivitetsnivå i relation till utrymmet på förskolegården. Något som noterades och skulle vara intressant i konsekvensbeskrivningen av förskolegårdens utrymme är att undersöka; *Hur påverkar den närliggande omgivningen utrymmets upplevelse i gränsszonerna till gårdens fysiska plats?* Idag finns bristande forskning i ämnet den ”externa omgivningen”. Det kan bestå

av trafik och annan miljö som kan påverka barns rörelsebeteende på skolgården. Vid undersökning av den fysiska aktiviteten på skolgårdens avgränsas undersökningar inom ramen av den fysiska gränsen av förskolegården. Men för att belysa vikten av att gestalta stora utrymmen bör även den känslomässiga aspekten med utrymmet få ta plats i utredningar, särskilt i miljöer med mycket trafik. I relation till detta kan det vara intressant att undersöka en förskolegård på landsbygden och en förskolegård i innerstaden med liknande innehåll och utrymme.

I tidigare avsnitt diskuteras synen på att gestalta utomhusmiljöer för alla åldrar och om det kan ge konsekvenser för enskilda individen. En viktig fråga som kan behöva utforskas mer i samband med detta är; *Hur påverkas barns möjlighet att utmana sig på förskolegården beroende på ålder, samt vilka för- och nackdelar finns med varierande utmaningsmoment på förskolegården?* Att låta yngre och äldre barn nyttja samma utmaningsmoment på förskolegården kan ge konsekvenser för den motoriska utvecklingen. Detta kan stödja utrymmets betydelse att rymma fler utmanande moment på förskolegården.

För att ge mervärde till studier som undersöker barns fysiska aktivitet och lyfta resultatet från platsbesöket på Slottsvångens förskola till andra förskolor, kan kvalitativa intervjuer med pedagoger, barn och planerare tillämpas. Detta kan ge mervärde, då barn upplever miljön annorlunda mot vuxna, och kan ge ett bredare underlag vid analysering av utformningens och utrymmets betydelse. Tillsammans med CARS-registrering och "Behavior mapping" kan accelerometern användas. En genomarbetad undersökning kan här skapa bredare förståelse för aktivitetens intensitet, duration, frekvens och var aktiviteten tar vid. För att lyfta resultatet behövs likaså en studie som undersöker den fysiska aktiviteten hos äldre respektive yngre barn. Idag finns mer forskning som behandlar äldre barn, men det kan skapa mervärde till studien att studera åldrar var för sig, då äldre barn tenderar till att vara mer fysisk aktiva då deras motoriska förmågor är högre. Vidare finns det betydelse att studera flickor och pojkar separat för att skapa en bredare förståelse hur olika kön upplever och utnyttjar miljön.

5.3 Metoddiskussion

Trots att observationen stod för huvuddelen av pilotstudien gav samtal med pedagoger och barn betydelse för studien. Det som observerats under rastaktiviteterna kunde här bekräftas. Barnen förklarade varför vissa miljöer var mer spännande än andra, genom att beskriva leken för mig, förstod jag vad de upplevde som inte kunde registreras under observationen. Vädret under observationen kan ha påverkat resultatet. Under vistelsen på Slottsvångens förskola var det klart väder med behaglig temperatur, vilket gjorde att barnen kunde lämna fingervantarna på hyllan och känna miljön med bara händer. Under dialog fick jag möjligheten att förstå hur utomhusrutinerna ser ut under andra dagar och tidpunkter på året. Ofta är alla barngrupper ute på gården på förmiddagen, och någon dag veckan besöker en av avdelningarna en park i närheten. Under platsbesöket spenderade två avdelningar utomhusvistelsen i närliggande parker. Därför kan resultatet kring utrymmet bero på förskolans planering kring utomhusvistelsen under platsbesöket. Resultatet som redovisas är därför beroende av många faktorer som rådde under den dagen. Därför är det av värde att dialogen med personal och barnen fick stå som noter för att förstå sambandet mellan platsbesöket och en vanlig skoldag.

Att använda CARS-metoden istället för stegräknare belyser Pagels och Davidsson. De påpekar att metoden visar på större omfattning av aktiviteten, då stegräknaren kan utesluta aktiviteter som inte räknas som steg (Pagels, Raustorp, 2013) Att enbart genomföra en observation enligt CARS-modellen hade uteslutit värdefull information och

samband mellan fysisk aktivitet och hur barnen använder sin närmiljö. Därför ser jag observationen tillsammans med detaljerade anteckningar som en bra metod att följa för att förstå hur barnen upplever och utnyttjar miljön. Att genomföra observationen i ett första skede och komplettera med dialoger ser jag som en positiv kronologi i arbetet. Det var under noteringar och intensitetsregistreringen i bestämd ordning under upprepning som både genererade svar och funderingar. Under samtalen var det därför av värde att reflektera över de stora frågetecknen som rörde friytor och regler. Barnen på förskolan var mycket intresserade över arbetet, med detta anser jag att den kronologiska följd som började med en observation och slutade med samtal är av stort värde, för en mer trovärdig undersökning. Då resultatet kan påverkas vid involvering med barnen under rastaktiviteten. Efter observationen pratade barnen öppet om deras favoritställen och vilka typer av lekar som de ofta utövar men också vad andra barn leker, vilket gav studien en nyanserad bild från barnens perspektiv. Däremot kan inga generella slutsatser dras eftersom studien registrerades under en dag och med varierat antal barn på gården under förmiddagen och eftermiddagen. Men resultatet ger en kvalitativ variabel hur utrymmet och utformningen påverkar den fysiska aktiviteten.

Det finns både positiva och negativa aspekter med den valda metoden. En positiv aspekt som jag delar med författaren Yin, är att observation som metod beskriver företeelser som händer i nutid, vilket skapar möjligheter att se samband och placera in händelserna i en större kontext (Yin, 2007). Samtidigt är observatören oberoende av att de som observeras behöver dela med sig av ett distinkt minne eller en ovilja att dela information (Pagel, Davidsson, 2011). Att observationen är tidskrävande har jag en större förståelse för nu. Det krävs planering och en god förberedelse med material och grundkarta för att observationen ska genomföras tidseffektivt. Jag hade möjligheten att både förbereda mig och besöka platsen innan observationen, vilket gav mig möjligheten att påbörja studien i god tid. Resultatet kan även påverkas av observatörens närvaro enligt Yin (2007). Därför försökte jag vara så neutral på skolgården som möjligt, använda samma gånghastighet som pedagoger och samtidigt ha en icke-deltagande roll under observationen. Jag tror det har hjälpt att det varit observationer tidigare på förskolegården. Det förekommer även ett antal olika parkarbetare som arbetar med skötseln av gården. Detta bidrar till att barnen är vana med att se nya ansikten på gården under rastaktiviteterna. Enligt Yin (2007) är det flertalet forskare som använder fler än en observatör för att öka trovärdigheten i resultatet. Som ensam observatör i denna studie har därför förberedelse och ett noggrant tillvägagångssätt planerats för att reducera förlusten av värdefull information. Genomförandet av observationen innehöll därför ett intervall på 10 minuter, för att återvända till gårdens olika områden så ofta som möjligt.

5.4 Avslutande reflektioner

Undersökningen har bidragit till en större förståelse för olika metoder att undersöka barns fysiska aktivitet. Men även verktyg med kriterier skapade utifrån forskningsstudier som exempelvis SCAMPER-projektet, som landskapsarkitekter sedan kan använda vid utformning av skolgårdar. Studien har även belyst externa faktorer som viktiga komponenter vid analysering av skolgårdens utrymme och dess betydelse för barns utveckling.

När forskare studerar stadens förskolegårdar finns ett behov att lyfta blicken och analysera stadsstrukturen i ett större perspektiv. Idag skapar trafikmiljöer en ökad oro och ett högre säkerhetstänk hos föräldrar, vilket orsakar att ytor i anslutning till bostäder inte alltid kan ersätta skolgården utrymme och dess potentialer för barn att röra sig fritt. I slutet av 1970-talet hade kommuner en annorlunda syn på barns ytor, med ett förtroende

att barn erbjuds lekmöjligheter på alla platser där barn vistas. Idag minskar barns ytor och otydliga lagar och varierande riktlinjer bidrar till en stor spridning av utrymmets storlek på förskolegårdar. Samtidigt visar dagens forskning att barns ytor minskar och säkra investeringar prioriteras högre. Ytorna som blir kvar blir därför av stor betydelse för att säkerställa barns lekmiljöer. Speciellt bör skolgården där barn spenderar mer tid idag i jämförelse med tidigare prioriteras i ett tidigt planeringsskede vid planering av förtätning. Att ytterligare studera konsekvensen av små skolgårdar är viktigt för att ge ett bredare underlag för kommuner att främja ett jämställt samhälle. Idag saknas medicinsk evidensbaserad grund för kommuners riktlinjer för skolgårdens utrymme, och det finns ett stort behov att analysera hälsorelaterade effekter som har ett samband med barns utrymme på skolgården. Det är värdefullt att det finns storleksanvisningar från kommuner vid planering av nya förskoleverksamheter. Storleken på skolgården påverkar för hur mycket utrymme det finns att tillgå och ger förutsättningar och hur många funktioner som kan rymmas på platsen. Utrymmet är grundläggande för att landskapsarkitekter ska kunna erbjuda en god lekmiljö för barn. Men det stannar inte där, det krävs ett bra samarbete mellan förskolepedagoger, landskapsarkitekter och främst barnen för att belysa vikten av hur utformningen ska anpassas efter barns önskemål och behov.

Vid diskussion om barns fysiska aktivitet är det viktigt att belysa barns delaktighet i planeringen, vilket är en viktig parameter för att möta barns behov och fantasi. Med tidigare erfarenhet av små förskolegårdar är det även viktigt att finna en jämnvikt mellan pedagogers engagemang och utformningens potentialer att möta barns behov av rörelse. Barns största möjlighet att utforska och få utlopp för sin fantasi på egen hand går att hitta i utomhusmiljön. Men med tanke på att barn bör hålla en hög aktiv nivå under 60 minuter varje dag och tillbringa större delen av sin vakna tid i förskolan, finns ett värde att ge barn möjlighet att både till fri lek under rastaktiviteten, men även låta pedagoger inspirera barn till hög fysisk aktivitet och social interaktion för att uppnå kravet.

Den mest lärorika reflektionen i denna studie har varit att skapa en bredare förståelse om förskolegårdens sammanhang. Utrymmet på förskolegården är en plats där både utformning, innehåll, omgivning och förutsättningar samspekar med varandra, snarare än separat. Fantasin styrs av barns egna tolkningar, detta var tydligt under platsbesöket på Slottvångens förskola där lekredskapen låstes in och andra aktiviteter tog vid. Att placera skolgårdens utrymme och utformning i en större kontext är givande för att förstå gårdens förutsättningar att erbjuda bra lekmiljöer. Det handlar om en balans mellan pedagogers engagemang och platsens förutsättningar som sporrar till barns lek. I den täta staden är det därför viktigt att analysera den fysiska aktiviteten i ett större sammanhang. Eftersom barn inte i samma utsträckning som vuxna kan föra sin egen talan mot politiker. Därför ligger ett ansvar hos kommunens planerare, forskare, landskapsarkitekter, barn och verksamheter som måste arbeta tillsammans för att belysa barns behov och rätten till goda miljöer som främjar barns utveckling. Barn ska inte behöva värderas lägre än en bil i staden, utan ses som ett framtida investeringsintresse och det börjar med skolgårdens utrymme.

6. Referenser

- Andersson, E. (2016). Vi bygger miljöer som vi kommer att ångra. *Svenska Dagbladet*. Tillgänglig: <https://www.svd.se/vi-bygger-miljoer-vi-kommer-att-angra> [2017-05-09]
- Barnkonventionen (2009). *FN:s konvention om barnets rättighet*, UNICEF Sverige, Stockholm. Tillgänglig: <http://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf> [2017-04-03]
- Bergman, P., Hagström, M. (2007). Barn, fysisk aktivitet och hälsa. *Forskning pågår*, Fysioterapi. Nr. 6-7 (2007), ss. 40-45
- Björklid, P. (2005). *Lärande och fysisk miljö – En kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola*, Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Libris.
- Boverkets författarsamling (2015). *Boverkets allmänna råd om friyta för lek och utevistelse vid fritidsbarn, förskolor, skolor eller liknande verksamhet*, Karlskrona: Boverket. BFS 2015:1- FRI-1 Tillgängligt: <http://www.boverket.se/sv/lag--ratt/forfattningssamling/gallande/fri---bfs-20151/> [2017-04-25]
- Boverket, Movium (2015). *Ge plats för barn och unga – En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Rapport.8 (2015), Karlskrona: Boverket.
- Boldemann, C (2013). *Förskolebarnens utemiljöer och deras hälsa*. Stockholm: Socialmedicinsk tidskrift.
- Boldemann, C (2008). *SPRING- Ett projekt med barns hälsa och lärande i fokus*. Nynäshamn.
- Boldemann, C., Dal, H & Blennow, M., (2005). *SCAMPER - Förskolemiljöer och barns hälsa* Stockholms läns landsting. Stockholm.
- Brandt-Hansen, S (2015). *Hverdagsliv i nybygget og nyrenoveret dagtilbud*. Köpenhamn: Pedagogisk sektor. Tillgänglig: <http://www.foa.dk/Forbund/Publikationer.aspx?pjeceid=1161%20>
- Bryman, A (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Uppl. 2 [rev] Malmö: Liber
- Cederborg, A (2005). *Att intervjua barn: vägledning för socialsekreterare*. Stockholm: Allmänna barnhuset.
- Chronvall, S (2010). *En handbok i utformningen av förskolors utemiljöer- trädgårdar att lära och leka i*. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet. Tillgänglig: http://stud.epsilon.slu.se/1197/1/Chronval_S_100524.pdf
- De Laval, S, Åkerblom, P (2013). Hur kan noll kvadrat kallas tillräckligt stort? *Skolans och förskolans utemiljöer -Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Stockholm, Skolhusgruppen, Movium och Arkus, ss. 5-7
- De Laval, S (2015). *Bygga stad för barn – En kunskapsöversikt om barn, unga, täta stadsmiljöer och metoder för delaktighet och barnkonsekvensanalys*. Uppl. 1, Arkus.
- Dollman, J., Norton, K & Norton, L (2005). Evidence for secular trends in children's physical activity behavior. *Br J Sports Med*. Nr. 39, ss 892-897
- Ericsson, I., Grahn, P & Skärbäck, E (2009). *Närmiljöns betydelse och hur den kan påverkas*. I

Sundmark, Björn (red). Educare: 2009:1 artiklar. Malmö: Malmö högskola, ss. 81-101

Ericsson, I. (2003). Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer – En interventionsstudie i skolår 1-3. Malmö: Malmö Högskola.

Faskunger, J (2008). *Barns miljöer för fysisk aktivitet-sambällsplanering för ökad fysisk aktivitet och rörelsefrihet för barn*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. Tillgänglig: https://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12226/R200833_barns_miljoer_for_fysisk_aktivitet_webb.pdf [2017-03-20]

Folkhälsomyndigheten (2011). *Rekommendationer, aktivitetsnivå och attityd*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/far/rekommendationer/> [2017-04-11]

Folkhälsomyndigheten (2013). *Livsvillkor och levnadsvanor – Fysisk aktivitet*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/fysisk-aktivitet-och-matvanor/fysisk-aktivitet/definitioner/> [2017-04-11]

Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B & Nilsson, P (1997). *Ute på dagis. Hur använder barn dagsbhemsgården? Utformning av dagsbhemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga*. Stad & Land nr. 145, Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Grindberg, T., Langlo & Jagtøien, G. (2000). *Barn i rörelse*. Lund: Studentlitteratur.

Heurlin-Norinder, M (2005). *Platser för lek, upplevelser och möten- om barns rörelsefrihet i fyra bostadsområden*. HLS, Stockholm.

Jagtøien, G., Hansen, K & Annerstedt, C (2000). *Motorik, lek och lärande*. Göteborg: Multicare.

Karsten, L (2005). It all used to be better? Different generations oncontinuity and change in urban children's daily use of space. *Children`s Geographies*. Vol 3 (2005), ss. 275-290.

Kylin, M., Bodelius, S (2015). *Riktlinjer för lek? Svenska kommuners arbete med planering av platser för barn*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. Tillgänglig: http://pub.epsilon.slu.se/12371/7/kylin_et_al_150616.pdf [2017-03-30]

Lindholm, G (1995). *Skolgårdens – vuxnas bilder, barnets miljö*. Doktorsavhandling, Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Little, H., Wyver, S (2008). Outdoor play: Does avoding the risk reduce the benefits? *Australian Journal of Early Childhood*. Vol 33, nr 2, (2008), ss. 33-40.

Malmö Stad (2011). *Utemiljö vid förskolor i Malmö- Ett verktyg för planering, utformning och bygglovsgranskning*. Malmö. Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.723670df13bb7e8db1b8e7f/1491305651237/Utemiljö+vård+förskolor+i+Malmö+dec+2011.pdf> [2017-05-02]

Mårtensson, F (2004). *Landskapet i leken: En studie av utomhuslek på förskolegården*. Doktorsavhandling. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. Tillgänglig: <http://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf> [2017-03-29]

Mårtensson, F. (2013). Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek, *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol 90, nr. 4 (2013), ss. 502-509.

Mölnåls Stad (2016). *Social konsekvensanalys och barnkonsekvensanalys*. Planprogram tillhörande stadsdelen Pedagogiska Park. Stadsbyggnadsförvaltningen. Mölnåls Stad.

Tillgänglig:

<https://www.molndal.se/download/18.13b792e915990060ad0fcc/1484644873724/Social+konsekvensanalys+och+barnkonsekvensanalys.pdf> [2017-04-27]

Nekane, M., Inaki, L., Mucla, A & Barandiaran, A (2016). Preschool Children's Social Play and Involvement in the outdoor Environment, *Early Education and Development*. ss. 1-16.

Nilsen, A., Hägerhäll, C (2012) Impact of space requirements on outdoor play areas in public kindergartens. *Nordic Journal of Architectural Research*. Vol. 24 nr. 2 (2012), ss. 8-28.

Nilsson, T (2015). Stora skillnader mellan skolgårdarna. *Helsingborgs Dagblad*. Tillgänglig: <http://www.hd.se/2015-11-08/stora-skillnader-mellan-skolgardarna> [2017-05-09]

Norén Björn, E (1995). *Våga satsa på leken*, Berlings, Arlöv.

Nordström, M (2013), Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad?. I de Laval, S, *Skolans och förskolans utemiljöer -Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*, Stockholm, Skolhusgruppen, Movium och Arkus, ss. 39-43

Olesen, L., Kristensen, P., Korsholm, L & Froberg, K. (2013). "Physical Activity in Children Attending Preschools", *PEDIATRICS*, ss. E1310-E1318.

Olsson, T (2015). Inga krav på ytor i de allmänna råden, *STAD – debatt och reflexion om urbana landskap*. Nr. 8 (2015), ss. 37-39.

Olsson, T., Lenninger A (2015). Kampen om marken placerar barnen på taket, *STAD*. Nr. 8, ss. 42-47.

Olsson, T (2010). *Lekens natur*, Gröna Fakta. nr.7 Alnarp: Movim, Sveriges lantbruksuniversitet.

Pagels, P., Raustorp, A (2013). Att studera förskolebarnens fysiska aktivitet. *Socialmedicinsk tidskrift*. 2013 (4), ss. 510-517.

Patel, R., Davidsson, B (2011). *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. uppl. 4 Lund, Studentlitteratur.

Sandseter, E.B., (2010). *Scaryfunny, A Qualitative Study of Risky Play among Preschool Children*. Department of Psychology, NTNU, Trondheim.

Sandseter, E (2011). Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective – The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*. Vol 9, nr. 2 (2011) ss. 257-284.

Skolverket (2013). *Barn och personal i förskolan hösten 2012*, nr. 71 (2013:28), Enheten för utbildningsstatistik. Tillgänglig: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskildpublikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwtpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2983.pdf%3Fk%3D2983 [2017-04-11]

Sollerhed, A., Ejlertsson, G. (2008). "Physical benefits of expanded physical education in primary school: findings from a 3-year intervention study in Sweden", Scandinavia, *Journal of Medicine & Science in Sports*. Vol. 18, nr. 1(2008), ss. 102-107.

Statens Folkhälsoinstitut (2011). *Rekommendationer för fysisk aktivitet*.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/far/rekommendationer/> Tillgänglig: [2017-04-11]

Stockholms Stad (2013). *Markanvisning för förskola inom fastigheten Farsta 2:1 i Farsta till SIS AB*. Exploateringskontoret. Avdelning för Projektutveckling. Stockholm.

Sveriges riksdag (2010). *Plan- och bygglagen*, PBL (2010:900), 8 kap § 9, Näringsdepartementet RS N, 2010-07-01, Regeringskanslitet, Stockholm, Sveriges Riskdag. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900#K8 [2017-04-09]

Yin, Robert K. (2007). *Fallstudier: design och genomförande*. uppl. 1, Malmö, Liber.

Muntliga källor

Samtal med pedagoger på Slottsvängens förskola [2017-05-03]

7. Bilagor

Bilaga 1. Addering till skolgårdskarta

Slottvångens förskolegård	
Utrymme och storlek Öppet Slutet Halvöppet Mjuka hörn Skarpa hörn	Kommentar
Vegetation & variation Träd buskar friliggande stockar Naturmaterial (mark) Gungor sandlåda krypin gräsmatta gummimatta höjdskillnader Närhet till andra funktioner och ytor på gården	Kommentar

Bilaga 2. Gårdskarta indelad i zoner

